

Haris Andrea

ULTIMA REALITAS

*„Tudom, tudom, te is egy kissé szégyeled,
Hogy nem úgy írok, mint az igazi énekesek,
Sőt néha magam is eléggé szégyelem magam,
Hogy így beszélek, ilyen hétköznapian,
Hogy mindig ezeket emlegetem, a köznapi dolgokat,
És nem az apokalipszist, a mennyet és a poklokat.”*
(Vas István)

Az attribútumával kezdődött. A szerkesztő és bibliográfus mindig gondosan tűhegyesre faragott ceruzájával találkoztam először.

Egy tanulmánykötet szerkesztésébe bonyolódtam bele, bizonytalanná váltam és a kollégáim egyhangúan azt javasolták, keressem fel „a Bardolyt” az Intézetben. A beszélgetés első ütemeire a staccato volt a jellemző, majd lassan andantevá változott. Közös hangnemünk volt: a munkába való konok menekülés, az Élet élénk állított drámai fordulatainak túlélésére. Akkor Fülep Lajos és Kner Imre levelezését nyomta a kezembe és az eltelt több mint két évtized alatt számtalan könyvet (és nem csupán szakirodalmat), valamint bibliográfiai tanácsot kaptam tőle. Büszkén állítom, hogy rendelkezem azzal a „felhasználói jogosultsággal” – persze nem egyedülként a szakmában – hogy „a Bardolyhoz” fordulhatok, ha valamilyen könyvre/tanulmányra csak félig emlékszem, vagy inkább most akarom létezését felfedezni. A számítógép és az internet jelen korszakában is az adatokat fejből dobja ki, és a technikát – saját bibliográfiai jegyzékeit – csak ellenőrzésre használja. Az egész művészettörténet-szakma publikációs tevékenységét figyeli – bár saját állítása szerint a kortárs művészetet nem követi –, de évtizedek óta elsősorban a műemlékvédelem igencsak sokrétű interdiszciplináris szempontjaira összpontosít.

Soha nem tettem fel az egyenes kérdést: miért épp a műemlékvédelem? A választ azonban úgy vélem, tudom: ez a műemlékvédelem intézményi könyvtára. A könyvtár másfél évszázados múltjával, amely – speciális gyűjtőkörén túl – állományában hű lenyomata a szervezet magas- és mélyrepüléseinek, de követhető benne a szervezetben egykor dolgozók kutatási területe is. Méretében valahol a magánkönyvtár felső határán mozog, ahol még személyes kapcsolat teremthető az összes könyvvel tartalmilag éppúgy, mint küllemét tekintve, és tudható, a kiválasztott melyik szinten, melyik „kukszliban” lakik.

Senki könyvespolca sem menekül meg ettől a személyes kapcsolatfelvételtől – nevezhetjük szakmai ártalomnak is –, ha a bibliográfus a közelébe kerül. Egy este elképedve hallgattam egy kollégám telefonhívását, aki könyvet kért kölcsön tőlem.

Tiltakoztam, nekem ilyenem nincs, de közölte: Pista állítja. Feltárcsáztam a forrást és pontosan meghatározta, hol találok a könyvespolcomon.

Híte szerint édesanyjától örökölte ezt a memóriát, ezt a „raktározóképeséget”, amelyhez bizonyosan nagy vizuális emlékezőképességre (is) szükség van, és ez szöges ellentétben áll azzal az állításával, hogy a képekkel nem tud mit kezdeni. Én ezt nem hiszem el neki és nem gondolom másnak, mint a művészettörténészek mellett szándékosan háttérbe húzódni akaró bibliográfus tudatosan felvállalt szerepének. Láttunk számos jó és rossz kiállítást együtt, és visszaemlékszem határozott értékösségeire a műtárgyokról, de a kiállításról magáról is. Jó néhány kiadványt is szerkesztettünk együtt, és noha a képanyagot deklaráltnan ráhagyja a társszerkesztőjére; azonban a képeket is figyeli, az ezekkel kapcsolatos hibákat is kiszúrja; majd lehet „egy vesszőn vitatkozni az utolsó leheletig”. (Idézet forrása: Bardoly István.)

A könyvtáros, bibliográfus, szerkesztő az elmúlt évtizedben irattárossá is lett, és megadott számára az a kegy, hogy ez elsősorban saját választása lehetett. A választás kívülről nézve visszavonulás, de benne volt az új feladat keresése és a megmerítkezés az irodalom és a memoárok alapján a mindennapok szintjéig ismerős, századfordulós és két háború közötti világban. A műemlékvédelem iratai, a nagy elődök hagyatéki anyagai az ő kutatásai előtt kiaknázatlan kincsesbányaként raktározódtak a hivatalban. Rendszerezésükkel és rendszerezett feltárással először állította elének – az egykor műemlékvédelemnek hívott szakma művelői elé –, hogy a politika és a műemlékvédelem mennyire elválaszthatatlan. A százötven év anyagának szoros olvasása után nem kellett vátesznek lennie, hogy kétséget kizáróan láttassa velünk: gyorsvonati sebességgel robogunk a katasztrófa felé. Akkor még reménykedtünk és próbálkoztunk, de mára bizonyossá vált. A rendszerváltás után az először a szakma által gerjesztett változásokat politikai döntések követték, és mostanra megszámlálhatatlan életképtelen műemléki szervezetet termeltek ki, egyiket a másiktól. A különböző nyugati példák alapján átvett ideák (pl. örökségvédelem) szemben álltak a hazai hagyománnyal és miközben ezek ellen küzdöttünk a felszínen maradásért, nem vettük észre – és ebben nem is maradtunk le a Nyugattól (!) –, hogy a 21. század létrehozta az „újműemlék” fogalmát, tisztábban fogalmazva: elvárna a műemléktől a „szín- és alakbeli épséget”, vagyis azt az „újdomság érték” kategóriát, amellyel –teoretikusa, Riegl szerint – egy műemlék eleve nem rendelkezhet.

Az évek alatt egyszer fel nem merült a gondolataimban, hogy a hátukat egymásnak támasztó hivatali szobáink egyszer elválhatnak egymástól. A mindennapi köszönés megszűnt, de megmaradt a toll – az a régi, tintába mártogatós fajta – és a gondosan tűhegyesre faragott ceruza a konok munka folytatásának attribútumaként. Ultima realitas.